
Вираження любові до навколишнього світу в оповіданні Є. Гуцала "Перебите крило"

Оксана Серветник,
вчитель Чемернянської ЗОШ I–II ступенів
Сарненського району
Рівненської області

Мета: розширити знання учнів про творчість Є. Гуцала; розвивати вміння творчо мислити, проводити власні спостереження навколишнього світу й описувати їх; визначати тему й головну думку тексту; характеризувати персонажів; виховувати порядність, милосердя, любов до природи.

Ім'я уроку: "Добро починається з нас"

Цілі.

Учні знатимуть: зміст оповідання; тему й основну думку твору.

Учні вмітимуть: характеризувати образ Дениска; порівнювати героїв твору; добирати з тексту цитати на підтвердження власних думок; висловлювати міркування про способи вираження любові до навколишньо-

го світу, власне ставлення до проблем, порушених у творі; з'ясувати причини поведінки персонажів; проводити самооцінювання та оцінювання роботи в групах.

Тип уроку: урок позакласного читання.

Обладнання: портрет Євгена Гуцала, виставка збірок оповідань письменника, мультимедійний матеріал (світлина лелек, краєвидів).

Методи, прийоми і форми роботи: бесіда, робота в групах, метод "ПРЕС", "Незакінчене речення", "Займи позицію", піраміда позитивних почуттів, щоденник подвійних нотаток, прийом "6 W", "запитання Квінтіліана".

Випереджальне завдання. 1. Прочитати оповідання Є. Гуцала "Перебите крило". 2. Самостійно дібрати епіграф до уроку. 3. Підготувати щоденник подвійних нотаток.

Епіграф: *Любов... є джерело всього життя.*

Григорій Сковорода

Хід уроку

I. Мотиваційний етап

1. З'ясування емоційної готовності до уроку (Порівняльна характеристика власного настрою з настроєм головного героя у різних ситуаціях.)

2. Актуалізація суб'єктного досвіду.

Учитель. Сьогодні ми поговоримо про ... любов. Якою, на ваш погляд, буває любов? ("Незакінчене речення": "Любов — це...")

3. Озвучення напрацювань. (Учні висловлюють думки, що любов — це і вболівання, і переживання, і прагнення зробити кращим об'єкт своєї любові, і допомога тощо.)

Учитель. Так, "любов ... є джерело всього життя". Ці слова Григорія Сковороди я обрала епіграфом нашого уроку. А які епіграфи дібрали ви? Озвучте їх і прокоментуйте свій вибір. (Відповіді учнів.)

II. Цілевизначення і планування

1. Представлення теми уроку. Актуалізація опорних знань.

Учитель. Сьогодні ми будемо працювати над змістом оповідання "Перебите крило" Євгена Гуцала. Чи вивчали ви раніше твори Є. Гуцала? Чи існує взаємозв'язок між оповіданнями "Лось" і "Перебите крило"? Відповідь обґрунтуйте. Які теми порушує у своїх творах Є. Гуцало? Які риси характеру притаманні героям його творів? (Відповіді учнів.)

Учитель. Отже, Є. Гуцало — художник людських характерів, тому що майстерно відобразив переживання хлопчиків і любов їх до навколишнього світу.

3. Узгодження власних цілей з учителем, визначення ключових завдань.

Учитель. Що ви вважаєте найважливішим у творі як читачі? То які цілі нашого уроку?

III. Опрацювання навчального матеріалу

1. З'ясування емоційного сприйняття твору.

Учитель. Твір вам сподобався? Якщо так, то про що він?

("Незакінчене речення": "Прочитавши "Перебите крило", я здивувався... , подумав... , зрозумів... , засмутився...").

Учитель. Які епізоди вразили вас найбільше? Пригадайте, що ви відчували? Якщо так, то які почуття хотів викликати в читача автор? Що є близьким особисто вам? Кому з героїв виражаєте власну симпатію? Відповідь обґрунтуйте.

2. Робота з випереджальним завданням.

(Учні читають записи у щоденниках подвійних нотаток.)

ЕПІЗОД	КОМЕНТАР
Як же так — лелюку піднімати над гніздом? А коли лелеченята злякаються його і врозтіч кинуться, попадають?	Як же хочеться зазирнути у гніздо! Я вражений, що Дениско вчасно зупинився. Переживання за долю птахів зупинили його.

3. Обговорення в групах "запитань Квінтіліана".

(Кожна група записує на аркуші паперу запитання, які стосуються змісту оповідання, поведінки героїв тощо і починаються словами: "Хто? Де? Коли? Що? Як? Навіщо?", потім обмінюється ними з іншими групами. Взаємоопитування за складеними запитаннями.)

4. Робота в групах ("Капелюхи мислення").

I група. Узагальнити факти без емоцій і суб'єктивних оцінок.

II група. Позитивне мислення: виділити у розглядуваному явищі тільки позитивне і аргументувати чому.

III група. Негативне мислення: визначити негативне у розглядуваному і з'ясувати причини цього.

IV група. Творче мислення: пояснити, що можна було зробити по-іншому.

5. Робота з ім'ям уроку.

Учитель. Як ви розумієте ім'я уроку: "Добро починається з нас"?

6. Бесіда.

— Хто з героїв твору є уособленням добра?

— Як ви ставитесь до того, що Дениско вигнав Олега з двору? Як би ви вчинили на місці героя?

— Чому саме так поведився Олег?

— Як ви оцінюєте ситуацію, коли хлопець попросив віддати лелек йому?

— Чи справді Олег забув про перебите крило?

— Які риси характеру притаманні Дениску? А які — Олегу?

— Які з них притаманні вам?

Учитель. Отже, закінчіть речення: "Дениско — це людина, яка...".

7. Робота над проблемним питанням.

"Займи позицію": "Як ви гадаєте, чи здатний Олег чинити добро?"

(Учні, використовуючи метод "ПРЕС", висловлюють особисте ставлення щодо здатності Олега творити добро.)

Я вважаю, що...

Тому, що...

Наприклад, ...

Отже, ...

Учитель. Які є способи вираження любові до навколишнього світу? (Відповіді учнів.)

Учитель. А навіщо любити світ? (Це приносить радість людям.) Чому ви вважаєте, що любов до навколишнього світу приносить радість? (Це краса природи навколо нас.) А навіщо любити природу? (Бо це є джерело всього.) А чому любов є джерело всього? (Бо вона рятує світ.)

Які художні засоби використовує автор, змальовуючи вчинки Дениска? З'ясуйте їх роль. (Відповіді учнів.)

IV. Рефлексивно-оцінювальний етап

1. Бесіда.

— Чого навчив вас образ Дениска?

— За що ви подякували б письменнику?

— Які поради ви б хотіли дати Олегу?

— Що сьогодні зрозуміли про себе?

— Чи трапляються подібні ситуації у нинішній час?

— Чи досягнули ми цілей, поставлених на початку уроку?

"Незакінчене речення": "Після заняття я буду...".

Учитель. Ми гарно попрацювали на уроці. А тепер давайте навчимося оцінювати власну діяльність на занятті.

2. Самооцінювання.

Карта оцінювання власної діяльності на уроці

Клас _____ Прізвище, ім'я _____ Дата _____

Тема уроку _____

Оцініть свою роботу на уроці за кожним із визначених напрямків від нуля до двох балів.

Критерії	Самооцінка	Оцінка вчителя
1. Ви брали активну участь у роботі на уроці.		
2. Ви відповідали переконливо та логічно.		
3. Ви вдало узагальнювали думки інших.		
4. Ви правильно визначали головні проблеми твору.		
5. Ви правильно добирали цитати, аргументували їх.		
6. Ви чітко проводили аналогію між твором та сучасністю.		

Учитель. Упродовж уроку ми всі здобули знання, уміння, а тепер побудуємо піраміду позитивних почуттів.

(Кожен з учнів по черзі за бажанням повідомляє, чим він збагатився на уроці.)

Домашнє завдання.

Обов'язкове. 1. Скласти кросворд на тему "Я і світ" (за вивченими творами). 2. Написати лист улюбленому героєві чи письменнику.

За бажанням. Написати есе на одну з тем: "Добро починається з нас";

"[Любов] ... є джерело всього життя"

Є. Гуцало

ПЕРЕБИТЕ КРИЛО

Весняний ранок був м'який і теплий, од землі ще біленька пара здіймалась, коли Денис побачив на стрісі двох боцюнів.

— Лелеки! Лелеки! — злетіло з Денисових уст, проте злетіло тихенько, бо він боявся наполохати птахів.

У їхньому селі не в одного хазяїна гніздилися на хаті лелеки, й Дениско дивувався, чого ж то на їхню не сідають. Невже правду кажуть, що в лихого вони не поселяться, а тільки в доброго й сердечного? Коли правду, то, виходить, що й Дениско лихий, і мати його, і батько? Про матір і батька він і слова поганого не міг сказати, а от про себе... Либонь, через нього лелеки не гніздилися на їхній хаті, бо за собою не один гріх міг знайти.

Тепер він радів!

Денис ускочив до хати й закричав на повен голос:

— Мамо, тату! В нас на хаті боцюни мостяться!

— Слава тобі господи! — сказала мати і всміхнулась.

Батько теж зрадів не менше за Дениска. Мовив:

— Треба б їм старе колесо покласти на хату, хай у ньому мостяться.

І він таки, приставивши до стіни драбину, виніс на хату старе колесо від воза. Лелеки безпечно ступнули до колеса й поклали принесене в дзьобах галуззя в середину обода. Наче так і мало бути.

Денискові вуста самі розпливлися в усмішці, він засміявся беззвучно, а батько, поглянувши на сина, й собі не зміг утриматися, щоб не всміхнутися.

***

Цілий день лелеки тільки те й робили, що товклися на хаті. Ввечері, натомлені, вони примарно бовваніли на гребені, стурбовано поклацуючи дзьобами, наче перемовлялись.

І з того дня Дениско уже мав клопіт — стежити за своїми лелеками. Скоренько вони й гніздо виклали, незабаром лелька яєць нанесла, всілась вигрівати. Боцюн літав на луки і носив їй їсти, а то, коли лельці надокучало весь час сидіти на одному місці, він сам умощувався на гнізді, а вона злітала вгору, щоб крила розім'яти, щоб підхарчуватись.

Прийшов подивитись на Денисових боцюнів і його Олег Кочемас.

— Боцюни як боцюни, — надув свої губи-варениці. — По нашому селу таких повнісінько. Ти не радій, вони ще можуть і полетіти.

— Як це вони полетять, коли вже й гніздо змостили? — образився Дениско.

— А так! Гніздо змостили, а яєць нести не стануть!

— Це наші лелеки, вони тут і зостануться!

— Ваші! — скривився Олег. — Раніше ж у вас не було? Не було! Це вони з чужої хати перелетіли, то назад і подадуться. Бо вони тільки в гарних людей мостять гнізда!

— А ми... А я... — здригнувся в Дениска голос.

— А який же ти гарний, — мовив розсудливо Олег Кочемас, — коли раніше вони твою хату обминали?

Сказав — і геть подався. Дениско аж згодом отямився, крикнув йому вслід:

— А на твоїй і досі нема жодного, й досі обминають.

Проте Олег не почув, бо й не оглянувся.

***

Минуло трохи часу, й одного разу, зайшовши до хати, батько сказав радісно:

— Ну, наші чорногузи вже й діток мають.

— Яких діток? — спершу не втямив Дениско.

— А лелеченят!

Дениска наче вітром здуло від книжки.

Де ж ті лелеченята? Ставши оддалік, поглядав на хату, але, крім лельки в гнізді, нічого не бачив.

Угледів лише наступного дня, як із-під крила висунулась маленька голівка, цікаво глипнула на світ гострими очима й зразу сховалась. "Що ж, — гордо подумав Дениско, — тепер і ми як люди".

Він таки не втримався й похвалився Олегові Кочемасу, що в них уже й лелеченята вилупились.

— А скільки? — спитав той.

— Звідки ж я знаю!

— Хе! — глузливо скривився Олег. — Лічити не вмієш, чи що?

— Лічити вмію, але ж вони ще не вилазять з-під лельки, вона їх вигриває.

— То й що? Видерись на хату, підніми її й полічи. Добре?

Дениско мимоволі пообіцяв:

— Добре.

***

З причілка хати стояла драбина, міг би залізти по ній нагору, а там уже по стрісі. Навіть одну ногу вже поставив на щабель, а потім передумав лізти. Як же так — лельку піднімати над гніздом? А коли лелеченята злякаються його і врозтіч кинуться, попадають? Е-е, та тоді вже ніколи жоден боцюн не прилетить на їхню хату.

Так і не зважився Дениско — краще вже не знати, скільки тих лелеченят, аніж горя завдати птахам...

А потім малеча вчилася літати. Що вже насміявся Дениско!

Хоч і попідростали, хоч уже завбільшки із своїх батька та матір, а літати ну зовсім не вміють, наче в них немає крил, наче вони не птахи. Походжає по стрісі, а підійде до краю — і вже напружилось усім тілом, уже боїться, наче хтось його в спину штовхає чи за хвіст підпихає.

— Е-е, — сказав одного разу Олег Кочемас. — Твої, видно, так і не навчаться... А в тітки Устини вже літають, і в Максима Крутивушка... О, бач, мало не перевернулось, — він зареготав, стежачи, як одне з лелеченят, ринувши з хати в білий світ, невміло чіпляється лапами за ясеневу гілку.

— Але ж не перевернулось! — торжествував Дениско.

— От спом'янеш моє слово, що воно ніколи отуди-о не долетить.

І Олег узяв дрючок та й кинув угору, показуючи, куди не долетить незграбне лелеченя.

І кинув так, що влучив у крило лельці, що саме пролітала над хатою. Лельку наче підтягло, вона раптово опустилась на стріху.

— Що ти накоїв! — закричав Дениско. — Ти їй крила перебив! — І він побілів із лица, і йому раптово так заболіло коло серця, наче то його самого вдарили.

— Та я ледь торкнувся, — став виправдовуватися Олег. — Я ж не навмисне. То вона сама налетіла на дрючок.

— Ану геть з мого подвір'я!

Олег постояв якусь мить, наче вагався, а потім пішов-таки.

***

Лелька й справді не могла літати перші дні. Вона то в гнізді сиділа, то по гребеню ходила, тривожно поклацуючи дзьобом, а коло неї весь час тримався занепокоєний боцюн. Лише малеча наче нічого не відчувала — вона вчилась літати, і в усіх уже виходило не так і кепсько.

А потім, видно, лельці перестало боліти, й вона сама почала літати разом із своїми дітьми.

А скільки було Денискові радості, коли одного разу сімейство дружно знялося з хати, якийсь час покружляло над подвір'ям, а потім полетіло собі на луки чи до лісу.

Був такий радий, що навіть з Олегом Кочемасом помирився, розказавши, що лелеки його тепер усі вже літають, щойно подались на луки.

— От бач, — буркнув Кочемас. — І нічого не сталося, а ти сердився.

— Скоро й у вирій подадуться!

— А чого ж, подадуться, восени...

Зненацька спохмурнів Дениско — у вирій вони, звісно, подадуться, а от чи повернуться назад? Після того, як над їхньою хатою було лельку підбито? Й він, насупившись, подався геть від Олега, а той не міг утямити, що ж сталося з Дениском, котрий оце щойно помирився з ним і знову розгнівався з доброго дива...

***

Одного ранку — прозорого, теплого — небо сповнилося сумним лелечим гомоном, і Дениско відчув: відлітають сьогодні. Того дня було йому сумно, ніби щось втратив. Немилі стали йому ігри, сам собі став немилий... Пізно ввечері подивився на хату — пусто там, таки полетіли.

І він якийсь час стояв, ніби сподівався, що помиляється, що вони все ж повернуться... Вранці батько збирався на роботу. Дениско давно вже проснувся і стежив за ним із ліжка розширеними, журними очима. Ось за батьком зачинились двері, прогупало в сінях, прогупало надворі, та зразу ж — двері знову відчинились, уже раптово, і батько закричав:

— Лелеки повернулись!

Дениско якусь мить лежав іще, бо не втямив, які ж; це лелеки могли повернутись, а потім зненацька схопився та й, босий і роздягнений, гайнув надвір.

Притулившись одне до одного, на хаті сиділо двоє лелек.

— Тату, — спитав, — а чого ж це вони повернулись?

Батько не відповів Денискові — либонь, і сам не знав, що ж це могло статись. Потім взяв лелека під одну пахву, лельку — під другу та й отак спустився з ними донизу.

— Тату, навіщо ти їх узяв? — допитувався Дениско, в якому все стислось від передчуття чогось невідомого, лихого. — Хай би сиділи на хаті, навіщо ти взяв їх?

— Подивимось, що з ними сталося, чому не полетіли. У сінях він узявся обмацувати лелек — спочатку його, а потім її. Раптом пальці його затримались на лельчиному крилі, ніби натрапили на невідому перепону.

— Помацай і ти, Дениску...

Дениско торкнувся й відчув пальцями чималеньку гулю.

— Це ж хтось перебив їй крило, — сказав батько, — от вона й не змогла полетіти у вирій.

— Але ж у селі вона літала, — скрикнув Дениско.

— В селі то літала, а чужий край — це далекий край, от і не змогла здолати шляху, от і назад повернулася.

— А лелека чому повернувся? В нього ж цілі крила.

— Ех, сину, сину! — зітхнув батько. — Цілі крила, а любить він її, вірний своїй лельці, тому й зостався з нею. Не залишив напризволяще в горі і біді.

— Що ж ми робитимемо тепер?

— А що? Доглядатимемо. Коли лелека не залишив у нещасті свою лельку, то ми теж не зоставимо.

Заніс батько птахів до хати, а сам подався на роботу.

***

І тут до хати зайшов Олег Кочемас. І тільки він переступив поріг, як у Денисковій голові блискавкою майнуло: це ж він перебив лельці крило, отоді, коли дрючком кинув.

— А чого це ти лелек у хаті тримаєш? — запитав Олег. — Вони що, у вирій не полетіли?

Денискові од гніву відняло мову, що він і слова не може сказати.

— Е-е, мабуть, ти приручив їх, бо вони й не бояться нічого.

Дениско ж і язиком не в змозі ворухнути.

— Вони так і зимуватимуть у хаті, еге ж? Тоді вже Дениско вибухнув гнівом:

— Зимуватимуть, авжеж зимуватимуть, бо ти забув, як лельці крило перебив?

— Я? Перебив? — так і побілів Олег. — Коли це було? Він уже й не пам'ятав, коли це було!

— Геть ізвідси, коли ти такий! — закричав Дениско. Лелеки злякались, підскочили до вікна, ніби хотіли через шибки вискочити надвір. Олег Кочемас постояв трохи, постояв, далі хутенько повернувся і счез.

***

Дениско залишився в хаті. Птахи вже заспокоїлись, посідали коло печі й сиділи. Коли це знову заскакує Олег.

— Чуєш, — каже, — віддай мені обох чи хоч одного, я сам доглядатиму.

— Віддати тобі? А вони твої? А ти хіба здатен доглядати? Ти здатен тільки нашкодить, ось!

Увечері батько переніс птахів до повітки. Звісно, можна було б випустити, щоб на волі ще трохи політали, та холдом війнуло, негодою.

Так і зимували вони всю зиму — то в хаті, коли холоднішало, то в хліві коло корови, коли відпускали морози. З Олегом таки помирився Дениско, хоч і не хотів, та надто вже часто прибігав той і допитувався за лелек: а як там крило, а може, їсти щось принести, то він миттю. Видно, й справді переживав хлопець, що заподіяв лихо лелекам.

***

Потепліло, потяглися в небі перші ключі перелітних птахів. Настав день, коли вони з батьком винесли своїх лелек надвір. Батько тримав лелека, Дениско ж — лельку.

— Ну! — скомандував батько, й вони обоє підкинули своїх птахів угору.

Лелеки важко замахали крильми, ніби намагалися здертись угору, а далі ж усе легше й легше почали злітати... Дениско сміявся від радості, батько теж сміявся. Лелеки нікуди не подались, вони опустились на хату і взялись походжати там, як і минулої весни та літа походжали.